

УДК 323.1:821.162.1-92(477.83/86)“193”

РОЛЬ В.БОНЧКОВСЬКОГО В НОРМАЛІЗАЦІЇ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІДНОСИН У ГАЛИЧИНІ 1935 р.

Володимир КОМАР

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, 76025, e-mail: wolodymyr_komar@mail.ru
Кафедра історії слов'ян*

У статті висвітлюється роль В.Бончковського у формуванні політики нормалізації польсько-українських відносин у Галичині в 1935 р. Приділяється увага публіцистичним творам, написаним у 30-х роках ХХ ст., в яких пропагувалася ідея польсько-української співпраці. Розкривається практична діяльність В.Бончковського, спрямована на подолання міжнаціональних антагонізмів у Галичині, що, на його думку, відповідало державним інтересам Польщі.

Ключові слова: В.Бончковський, нормалізація, прометеїзм, Галичина, польсько-українські відносини, “Biuletyn Polsko-Ukraiński”.

Постать талановитого публіциста Влодзімежа Бончковського (1905–2000) займає чільне місце серед творців геополітики Польщі. Його активна діяльність у цьому напрямі припала на міжвоєнне двадцятиліття, коли відроджена Польська республіка постійно відчувала зовнішню загрозу з боку Німеччини і Радянського Союзу. Порятунком у такій ситуації, на думку найближчого оточення Начальника держави Юзефа Пілсудського, могло б стати відновлення Польщі на зразок давньої Речі Посполитої, що об'єднувала у своїх кордонах білоруські, литовські й українські землі. Ця ідея була покладена в основу концепції прометеїзму¹ Польщі. В.Бончковський не лише став головним теоретиком цієї концепції, а й сприяв її реалізації в рамках міжнародного прометеївського руху.

Польські й українські історики відзначали роль окремих політиків, які сприяли налагодженню польсько-українських відносин у Галичині. Так, місце професора Р. Смаль-Стоцького в нормалізаційному процесі висвітлив у контексті його політичної біографії польський історик А.Земба. Він проаналізував вплив родинних зв'язків ученого на

¹ Назва концепції походить від міфічного Прометей, який дарував людям вогонь і став символом свободи й незалежності. Польща, як Прометей, брала на себе місію нести світло європейської цивілізації на схід. Прометеїзм як напрямок польської східної політики зародився на базі концепції федералізму в умовах розпаду Російської імперії й становлення Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР). Будучи переконаними у короткотривалості існування багатонаціональної радянської імперії нового типу, прихильники прометеїзму з табору Юзефа Пілсудського (пілсудчики) прагнули залучити в орбіту своїх політичних впливів неросійські народи шляхом створення окремих національних держав на просторі від Балтійського до Чорного морів (України, Литви, Грузії, Азербайджану, Криму, Кубані та ін.) і підпорядкувати їх Польщі на основі федеративного об'єднання. Провідне місце у цій концепції відводилося Україні.

перебіг польсько-українського переговорного процесу. Зокрема, у 1935 р., на прохання свого швагра О. Луцького², Р. Смаль-Стоцький виступив як посередник між українськими політиками Східної Галичини та прем'єром Польщі М.Зиндрам-Косцялковським, що в результаті призвело до виборчого компромісу 1935 р., названого згодом нормалізацією польсько-українських відносин³.

Про заангажованість позапартійного консерватора графа Яна Станіслава Лося у прометеївському русі згадував польський історик Ю. Левандовський⁴. Він назвав Я. С. Лося головним пропагандистом українсько-польського порозуміння.

Діяльність Я. С. Лося в контексті нормалізації польсько-українських відносин всебічно дослідив український історик Л. Зашкільняк. На основі численних листів українських політиків до графа Я. С. Лося⁵, які зберігаються в Державному архіві м. Любліна (РП), Л. Зашкільняк створив об'єктивну картину формування політики польсько-українського порозуміння, справедливо відзначивши головну роль Я. С. Лося в досягненні нормалізаційної угоди⁶. Його думку поділяє дослідниця польського консервативного руху міжвоєнного періоду О. Юрчук⁷. Про політичну діяльність В.Бончковського дізнаємося з монографій польських істориків С. Мікуліча⁸ і А. Хойновського⁹. Формуванню особистості В.Бончковського присвячений біографічний нарис П. Ебергардта¹⁰. Проте недослідженим залишився внесок В.Бончковського в процесі нормалізації польсько-українських відносин, дослідженню якого присвячена ця розвідка.

Вважаючи українську проблему основною ланкою в реалізації своїх планів, теоретики і практики прометеїзму розглядали її у двох аспектах – зовнішньому і внутрішньому, тобто у міжнародній і національній політиці держави.

Перший аспект передбачав перетворення Польщі в одну з наймогутніших європейських держав і був спрямований проти СРСР. У зовнішній політиці Польщі найважливішим прометеїсти вважали українське питання. Цю тезу переконливо аргументував активний діяч прометеївського руху В.Бончковський: “Грузія, Азербайджан, Північний Кавказ, Туркестан, Україна та інші, утворюючи так званий прометеївський фронт, становлять потужну силу, що може змінити політичне обличчя Східної Європи. Однак ключем до розв'язання проблеми і основним елементом цілого фронту, який може

² Луцький Остап (1883–1941) – з 1928 р. один із провідних діячів української кооперації в Галичині, член Центрального Комітету найвпливовішої партії Західної України – Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО), посол до польського сейму (1928–1935) та сенатор (1935–1939).

³ *Zięba A. Andrzej. Smal-Stocki Roman // Polski Słownik Biograficzny. Warszawa–Kraków, 1999. T. 39/1. Zeszyt 160. S.181–182.*

⁴ *Lewandowski J. “Prometeizm” – koncepcja polityki wschodniej państwa polskiego (Część 1) // Biuletyn Wojskowej Akademii Politycznej (seria historyczna). (Warszawa). 1958. № 2. S.137.*

⁵ Граф Ян Станіслав Лось походив з давнього аристократичного роду Лосів, які отримали землі в Галичині у 1499 р. Він вважав себе автохтоном, тому що його предки зі зброєю в руках боролися за ці землі, починаючи від битви під Батогом і до польсько-української війни 1918–1919 рр. (Stanisław Łoś o kwestii ukraińskiej // *Biuletyn Polsko-Ukraiński. 1938. Nr 13. 27 marca. S.133.*)

⁶ *Зашкільняк Л. Генеза і наслідки українсько-польської нормалізації 1935 р. // Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa. Toruń, 1997. S.446–447; Зашкільняк Л. Українсько-польське порозуміння 1935 р. (За матеріалами архіву Я.С.Лося) // Проблеми слов'янознавства. Міжвідомчий науковий збірник. Львів, 1996. Вип. 48. С. 62–72.*

⁷ *Юрчук О. Ф. Українське питання в польській консервативній суспільно-політичній думці міжвоєнного періоду (1918–1939): Дис... канд. іст. наук: 07.00.02. (Львів). 2005.*

⁸ *Mikulicz S. Prometeizm w polityce II Rzeczypospolitej. Warszawa, 1971.*

⁹ *Chojnowski A. Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939. Wrocław, 1979.*

¹⁰ *Eberhardt P. Twórcy polskiej geopolityki. Kraków, 2006. S.185–201.*

радикально трансформувати стан сил, є Україна...”¹¹. У меморіалі Відділу II Головного штабу з цього приводу зазначалося, що верховне командування Війська Польського серйозно оцінювало лише потенціал України, а решта “...були декораціями і тактичними додатками для врегулювання українського питання”¹².

У руслі політики прометеїзму об’єднуючою метою для поляків та українців стала оборона Польської держави в умовах загрози з боку Радянського Союзу й співпраця у побудові незалежної Української держави над Дніпром. У зв’язку з цим вважалося, що лише прометеїський фронт народів може змінити ситуацію у Східній Європі на користь Польщі, яка взяла на себе роль координатора національно-визвольних рухів поневолених народів СРСР. У цьому контексті українське питання розглядалась, насамперед, як засіб нейтралізації “імперіалістичної політики Москви”¹³. Виважена національна політика Польщі, яка б опиралася на концепції прометеїзму, мала переконати українців у необхідності польсько-української співпраці. Як наслідок – напрям вістря українського націоналізму мав змінитися з антипольського на антирадянський.

Українське питання було головною проблемою в національній політиці Польської республіки протягом усього міжвоєнного періоду. Відомо, що згідно з даними перепису 1931 р., за різними підрахунками, в Польщі налічувалося від 4, 5 до 5, 9 млн. українців, тобто приблизно 15% усього населення держави¹⁴. До того ж українці компактно заселяли її південно-східні терени, що межували з Радянським Союзом. Найгостріше українська проблема проявилася у Східній Галичині. Українці-галичани вважали себе приниженими поразкою у війні з поляками 1918–1919 рр. і на них поклали всю відповідальність за втрату національної держави – Західно-Української Народної Республіки (ЗУНРу). Наголошуючи на гостроті українського питання, особливо в Станіславівському, Тернопільському і Львівському воєводствах, речники Міністерства внутрішніх справ (МВС) Польщі відзначали, що такий стан загрожує внутрішній безпеці держави¹⁵.

У період поширення націоналістичних тенденцій у вищих ешелонах влади Польщі та в польському суспільстві, що активізувалися у 30-х роках ХХ ст., прометеївська група в Головному штабі на чолі з начальником Експозитури №2 Відділу II капітаном Е.Харашкевичем ініціювала видання часопису “Biuletyn Polsko-Ukraiński” (“ВРУ”), якому у внутрішній політиці відводилася роль платформи майбутнього польсько-українського порозуміння. У зовнішній політиці передбачалося використання українських націоналістів у реалізації планів щодо розчленування СРСР на окремі самостійні держави. Щоб

¹¹ *Bączkowski W.* Na marginesie prób tworzenia polskiej racji stanu w kwestii ukraińskiej // *Biuletyn Polsko-Ukraiński.* (Warszawa). 1932. Nr 1. S.11.

¹² Цит. за.: *Lewandowski J.* “Prometeizm” – koncepcja polityki wschodniej państwa (Część 1). S.130.

¹³ *Bączkowski W.* Problem problemów Polskich // *Biuletyn Polsko-Ukraiński.* (Warszawa). 1938. Nr 9. 27 lutego. S.101.

¹⁴ За переписом населення 1931 р., який проводився за мовною і релігійною ознакою, кількість громадян, що назвала рідною мовою українську, становила 3 221 971 чол. Серед них 1 676 763 – греко-католики і 1 501 308 – православних (Drugi powszechny spis ludności z dn. 9 grudnia 1931 r. Polska. Warszawa, 1938. S.15). Наведені цифри не дають чіткої відповіді про дійсну кількість українців у II Речі Посполитій, бо окремі категорії українського населення (“руські”, “тутейші”, “латинники”) стараннями комісарів з перепису поповнювали ряди поляків. Український учений В. Кубійович, всебічно опрацювавши цю проблему на основі церковної статистики, дійшов висновку, що “дійсна кількість українців у міжвоєнній Польщі становила 5 млн. 902 тис. чол., або 64,1% усього населення Західної України” (*Кубійович В.* Західні українські землі в межах Польщі 1920–1939 (Етнографічні відношення). Чикаго–Нью Йорк, 1963. С. 26). Авторитетні польські дослідники сходяться на тому, що в межах міжвоєнної Польщі проживало близько 4, 5 млн. українців (*Eberhardt P.* Przemiany narodowościowe na Ukrainie XX wieku. Warszawa, 1994. S.109; *Tomaszewski J.* Ojczyzna nie tylko Polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918–1939. Warszawa, 1985. S.50.

¹⁵ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN). Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (MSW). Sygn. 953. K. 1.

привабити до співпраці національно свідомих українців “Biuletyn” пропагував прометеївську концепцію польсько-української співпраці в побудові Української держави над Дніпром. Крім пропаганди ідей прометеїзму, його засновники мали на меті, передовсім, переконати польське суспільство в необхідності діалогу з українцями.

Капітан Е.Харашкевич призначив В.Бончковського головним редактором “ВРУ”, постійними працівниками редакції стали Є.Маланюк, П.Васиньчук, Б.Лепкий, Ф.Ібянський (псевдонім – Загора), І.Рудницький (псевдонім – Іван Кедрин), М.Яцулевич (адміністратор видавництва)¹⁶.

Бюлетень готував ідеологічне підґрунтя для консолідації поміркованих лідерів польського й українського народів згідно з концепцією прометеїзму. 8 червня 1933 р. на своє перше засідання зібралось Польсько-українське товариство, утворене за ініціативою незмінного редактора “ВРУ” В.Бончковського з метою залучення до співпраці високопоставлених осіб обох національностей, на яких би міг опертись у своїй діяльності “ВРУ”¹⁷. На перше засідання, яке відбулось у Східному інституті, зібралися засновники товариства: Л.Василевський, С.Седлецький, О.Гурка, В.Жимовський, Я.Голувко, М.Підвисоцька, М.Прондзинська, Г.Бончковська, М.Свеховська, Б.Завадовський, В.Бончковський, Ф.Ібянський, М.Яцулевич, К.Симонолевич (старший)¹⁸. Метою зібрання стало обговорення платформи польсько-українського зближення і створення на цій базі організаційної структури. Головою товариства було обрано сенатора С.Стемповського¹⁹.

На другому зібранні, що відбулося 14 жовтня 1934 р. в помешканні капітана Е.Харашкевича, обговорювалася програма врегулювання ситуації на “кресах” на найближче півріччя. У ньому брали участь провідні діячі прометеївського руху С.Блонський, Е.Харашкевич, В.Гуттри, Ф.Ібянський, А.Кавалковський, С.Ламевський, Ч.Міськевич, С.Папроцький, В.Пельц, Ю.Скажинський, К.Симонолевич, В.Бончковський²⁰.

На цій зустрічі редактор В.Бончковський представив спеціально підготовлений реферат на тему “Українська проблема”²¹, в якому, зокрема, зазначив, що не підтримує політики влади щодо створення мононаціональної держави. На його переконання, утвердження польського національного інтересу за рахунок меншин могло призвести до активізації українських патріотичних організацій. Вихід із ситуації, на його переконання, треба було шукати у компромісі між двома народами. В.Бончковський переконував присутніх, що держава повинна змінити політику щодо українців, щоб створити їм умови для культурного й економічного розвитку. Це дасть змогу виховувати українців як лояльних громадян Польської держави і спрямовувати український національний рух в антирадянському напрямі. Завершуючи свій виступ закликом до боротьби з проявами польського націоналізму, В.Бончковський ще раз наголосив, що в інтересах створення Великої Польщі необхідно прагнути до співпраці з українцями²². Емоційний виступ

¹⁶ Російський державний архів (РГВА). Ф. 461/к. Оп. 1. Д. 1 (Матеріали об організації структури діяльності и личному составу експозитури №2). С. 171 (Wydawnictwo “Biuletyn Polsko-Ukraiński”).

¹⁷ Centralne Archiwum Wojskowe (CAW). Oddział II Sztabu Głównego. I.303.4.5561. K. 105 zw. (Stowarzyszenie Polsko-Ukraińskie. 21.II.1934 r.).

¹⁸ CAW. Oddział II Sztabu Głównego. I.303.4.5561. K. 109 (Stowarzyszenie Polsko-Ukraińskie. 21.II.1934 r.).

¹⁹ Ibid. K. 112 (Stowarzyszenie Polsko-Ukraińskie. 21.II.1934 r.).

²⁰ Ibid. I.303.4.5577. K. 2 (Zebranie dnia 14 listopada 1934 r. godz. 19-ta w mieszkaniu p. Kpt. Edm. Charaszkiwicza).

²¹ Ibid. Teczka 3: Biuletyn Polsko-Ukraiński. I.303.4.5577. K. 1 (Sprawozdanie z posiedzenia z dnia 14.XI.1934 r.).

²² Ibid. K. 1 zw.

редактора “ВРУ” був підтриманий іншими виступаючими, зокрема А. Кавалковським, Ч. Міськевичем і С. Папроцьким.

Хоча засідання польсько-українського товариства проводилось час від часу, воно існувало лише формально, і в політичному житті Польщі його роль була незначною. Натомість, окремі його діячі, особливо редактор В.Бончковський і співпрацівники “ВРУ”, докладали максимум зусиль до налагодження польсько-українського порозуміння.

На зламі 1934–1935 рр. навколо “ВРУ” об’єдналася група польських і українських діячів, які відіграли важливу роль у досягненні порозуміння між міністром внутрішніх справ М.Зиндрам-Косцялковським і головою Українського національно-демократичного об’єднання (УНДО) В.Мудрим²³. В історіографії цей період характеризується як час нормалізації польсько-українських відносин. До цієї діяльності активно долучилися співробітники бюлетеню граф Я.Лось, А.Бохенський, а з українського боку – І.Кедрин-Рудницький²⁴.

Майже у всіх публіцистичних статтях В.Бончковського пропагувалась ідея нормалізації відносин між польським і українським народами²⁵. Документи свідчать, що, починаючи з 1933 р., В.Бончковський брав активну участь у налагодженні політичних контактів між лідерами УНДО й урядом Польщі. За дорученням начальника Експозитури №2 капітана Е.Харашкевича і за підтримки вдови Т.Голувка він домагався аудієнції у міністра внутрішніх справ М.Зиндрам-Косцялковського. Успіхи політичної діяльності “ВРУ” мали забезпечити підтримку міністра з метою пропаганди ідей польсько-української співпраці²⁶.

Розмови у міністерстві внутрішніх справ передувала довготривала і кропітка підготовча робота. Документи наглядно ілюструють, яких аргументів добивали В.Бончковський і Е.Харашкевич, щоб переконати міністра М.Зиндрам-Косцялковського в необхідності зміни політичного курсу Польщі в українському питанні. Вони наводили слова одного урядника зі “східних кресів”, які наглядно ілюструють дезінформованість міністра з національного питання: “У нас усі брешуть. Постерунковий бреше коменданту постерунку державної поліції. Той дає фальшиві донесення до повітового коменданта державної поліції. Так інформація доходить до воєводи, який збирає всю брехню до купи і дає неточну інформацію для прийняття рішень у центральному апараті влади”²⁷. До того ж редактор вказував на відсутність у верхньому ешелоні державного управління тверезо мислячих політиків, якими, на його думку, були провідні діячі з правлячого урядового: А.Скварчинський, К.Вержинський, Т.Шетцель, А.Залеський, Ю.Бек, Е.Ридз-Смігли, Т.Каспжицький²⁸. Необ’єктивна оцінка ситуації, яку давали місцеві органи державної влади, на переконання В.Бончковського, призводила до посилення антиукраїнських настроїв польського населення “кресів” і, в підсумку, до загострення польсько-українських відносин, що негативно позначалося на зовнішній безпеці держави. В.Бончковський на прикладах переконливо доводив, що не можна піддаватися ендецькій пропаганді й панікувати, бо, порівняно з даними державного перепису населення 1921 р., перепис 1931 р. фіксує зростання кількості римо-католиків у Галичині й на Волині. Він вказував також

²³ Lewandowski J. “Prometeizm” – koncepcja polityki wschodniej państwa polskiego (Część 1). S.136.

²⁴ CAW. Oddział II Sztabu Głównego. I.303.4.5577. (Teczka B.P.-U.). K. 5 (E. Charaszkievicz. Organizacja i praca Biuletynu Polsko-Ukraińskiego. 8.III.1935 r.).

²⁵ Ibid. K. 15 (Biuletyn Polsko-Ukraiński).

²⁶ Ibid. K. 22 (Przyjęcie red. W. Bączkowskiego przez Ministra Spraw Wewnętrznych 9.III.1935 r.).

²⁷ CAW. Oddział II Sztabu Głównego. I.303.4.5577. (Teczka B.P.-U.). K. 1 (Notatka w sprawie ukraińskiej w Polsce przedłożona Panu Ministrowi Spraw Wewnętrznych w dniu 8.III.1935 r.).

²⁸ Ibid. K. 2.

на погіршення стану української земельної власності порівняно з польським, на зменшення чисельності українських шкіл, українських дітей у школах і, відповідно, штату українських урядників на державній службі²⁹. Отже, робив висновок редактор В.Бончковський, української загрози для поляків на “кресах” не було.

Нотатка В.Бончковського до міністра містила й критику прорахунків влади в національній політиці. Зокрема, пацифікація 1930 р., на його думку, стала чудовим подарунком для радянської пропаганди в Західній Україні, яка використала цей факт для формування антипольських настроїв у СРСР і комуністичних – у Польщі³⁰. В.Бончковський критикував підтримку владою старорусинського руху, лемківського і гуцульського регіоналізмів, які проводилися з метою розбиття єдності українського суспільства і посилення пропольськи налаштованої угодової групи³¹. Пропозиції В.Бончковського до міністра були співзвучні з основними положеннями його реферату “Українська проблема”, квінтесенцією якого стала теза про польсько-українську співпрацю, що відповідало національним інтересам Польщі. З метою пропаганди ідей порозуміння він, зі свого боку, пропонував створити український відповідник “ВРУ”. Завдяки активній діяльності В.Бончковського та інших діячів прометеївського руху, було започатковано переговорний процес, який сприяв поліпшенню польсько-українських відносин.

Втілення у життя ідей польсько-української співпраці стало можливим у зв'язку з черговою ротацією уряду Польщі. 29 березня 1935 р. президент І.Мосціцький призначив прем'єр-міністром голову Безпартійного блоку співпраці з урядом (ББСУ) полковника В. Славека, міністром військових справ – Ю. Пілсудського, міністром внутрішніх справ – М.Зиндрам-Косцялковського, міністром закордонних справ – Ю. Бека, міністром освіти і віросповідань – В. Єнджеєвича³². Ці призначення були зроблені з урахуванням вказівок фактичного керівника держави маршала Ю. Пілсудського. Запропонувавши В. Славеку посаду прем'єра, він зауважив, що хоче бачити в новому уряді якнайменше нових людей³³. Формуючи уряд, В. Слаvek не міг ігнорувати розпорядження самого Ю. Пілсудського, тому всі міністри попереднього уряду зберегли свої посади, у тому числі М.Зиндрам-Косцялковський. Вже втретє очоливши уряд Польщі (29.03.1935 – 12.10.1935 рр.), В. Слаvek продовжував залишатися прихильником прометеївської концепції. Підтримавши ініціативу міністра внутрішніх справ, він вирішив реалізувати не здійснені у 1931 р. спроби польсько-українського порозуміння.

У травні–червні 1935 р. на кількох неформальних зустрічах представників УНДО з польськими урядовцями було досягнуто порозуміння, відоме як нормалізація польсько-українських відносин у Галичині. Усної угоди була досягнуто між керівниками УНДО (В.Мудрим, В.Целевичем, О.Луцьким) і польським прем'єр-міністром М.Зиндрам-Косцялковським. Базою для нормалізації стала спільна антирадянська платформа.

Ухвалення в Польщі нового виборчого закону 8 липня 1935 р., який унеможлилював подолання прохідного бар'єру до польського парламенту для українських послів і сенаторів, а окрім того, важка міжнародна ситуація з українського питання, спричинена радянськими репресіями в УСРР, посилили нормалізаційні процеси у середовищі українських національних демократів. Однак противниками нормалізації виступили інші українські політичні партії Галичини, зокрема Українська соціал-радикальна партія, Українська

²⁹ САУ. Oddział II Sztabu Głównego. I.303.4.5577. (Teczka В.Р.-U.). К. 3.

³⁰ Ibid. К. 5.

³¹ Ibid. К. 4.

³² Новий польський уряд // Діло. 1935. 30 березня. Ч. 83. С. 3.

³³ Switalski K. Dziariusz 1919–1935. Warszawa, 1992. S.665.

соціал-демократична партія та Фронт національної єдності, які бойкотували вибори. В результаті так званого виборчого компромісу уряд запропонував деякі поступки для українців, а Українська парламентська репрезентація (УПР), у свою чергу, голосувала за бюджет, військові законопроекти та ін.³⁴

Статті “ВРУ”, особливо останніх років, свідчать про те, що його редакція активно вела пропаганду серед українських емігрантів і тих членів уряду, які були прихильниками політики антирадянського порозуміння санаційної Польщі і нацистської Німеччини. У цьому процесі українським націоналістам відводилася роль союзників Польщі, а не Німеччини³⁵. Однак прометеїстам не вдалося подолати негативне ставлення Організації українських націоналістів (ОУН) до Польської держави. Не виправдалися надії й стосовно української молоді, яка навчалась у польських університетах.

Із доповіді слідчого відділу державної поліції м. Кракова від 7 жовтня 1936 р. довідуємося, що на конференції корпорації українських студентів “Сян”³⁶ Ягеллонського університету, що планувалася на 9 жовтня 1936 р., мало бути обговорене питання українських послів і сенаторів у Варшаві, зокрема їх участь у прийнятті державного бюджету. Особливо це стосувалося депутатів від УНДО – посла В. Целевича і сенатора О. Луцького. На конференції студенти планували заявити, що патріотично налаштована молодь не залишить напризволяще і не допустить ганебної зради українських інтересів, здійснених, на їх погляд, УНДО: “Якщо УНДО зреклося боротьби за незалежність, то молодь мусить готуватися до слушного моменту, щоб здобути українську державу”³⁷.

Після смерті маршала Ю. Пілсудського у травні 1935 р. група “ВРУ” втратила моральну підтримку з боку найвпливовішої людини держави, для якої прометеїзм так і залишився нездійсненою мрією. За свідченням головного коменданта поліції Польщі генерала Ю. Кордіяна-Заморського, більшість членів польського уряду ставилася до “ВРУ” з великим упередженням³⁸ і не підтримала політики нормалізації.

Вище командування збройних сил Польщі, яке у другій половині 30-х років ХХ ст. мало вирішальний вплив на внутрішню і зовнішню політику, оцінювало нормалізацію як прояв слабкості Польської держави. Погляди військових висловив дивізійний генерал Ю. Руммель. Незалежно від політики співпраці з українцями, державний інтерес Польщі, на його переконання, полягав, насамперед, в обороні польського національного інтересу в південно-східних воєводствах³⁹. На думку військових, “елемент руський на тих теренах не становив цілість, були лише окремі етнічні групи: русини, українці, волиняки, поліщуки, білорусини”⁴⁰. Такі висловлювання відображали погляди молодих польських

³⁴ Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. Т. 1. С. 563–565.

³⁵ РГВА. Ф. 461/к. Оп. 1. Д. 1 (Матеріали об організації структури діяльності и личному составу экспозитуры № 2). С. 174 (Wydawnictwo “Biuletyn Polsko-Ukraiński”).

³⁶ Студентська громада при Ягеллонському університеті у Кракові налічувала 400 чол. Її членами були студенти університету, вищих педагогічних дворічних курсів, Вищої торгівельної школи, Академії мистецтв і Гірничої академії. Студентська громада була офіційно зареєстрована в університеті й одержувала грошові субсидії від ректорату – найвищої адміністративної влади в університеті. Діяльність громади була надзвичайно активною. Студентська громада поділялася на корпорації: “Сян”, “Чорноморе”, “Хортиця”, “Запоріжжя” й згромадження студенток “Заграва” (Климишин М. В поході до волі. Спомини. Т. 1. Торонто, 1975. С. 70–71).

³⁷ Archiwum Państwowe w Krakowie. Zespół Starostwo Grodzkie Krakowskie. Sygn. 138. K. 39 (Studentska korporacja “Sian”).

³⁸ РГВА. Ф. 461/к. Оп. 1. Д. 1 (Матеріали об організації структури діяльності и личному составу экспозитуры № 2). С. 174 (Wydawnictwo “Biuletyn Polsko-Ukraiński”).

³⁹ САУ. Oddział II Sztabu Głównego. I.303.4.5666. K. 112 (Inspektor armii General dyw. Juliusz Rómmel do GISZ o bezpieczeństwo na tle sytuacji w Małopolsce Wschodniej. 10.IV.1935 r.).

⁴⁰ Elementy zasadnicze // Polska zbrojna. (Warszawa). 1938. 7 stycznia. Nr 7. S.1.

національних демократів (ендеків), зокрема, Є.Гертиха, який ще в 1932 р. заперечував єдність української нації, а виділяв окремі етнічні групи – гуцулів, лемків, бойків, поліщуків тощо⁴¹. Ендеки надалі критикували проекти розв'язання українського питання, запропоновані В.Бончковським і Я.Лосем⁴².

Так, через відсутність координаційних дій політики між окремими гілками влади нормалізаційна акція поступово втрачала сенс. На переконання В.Бончковського, необхідно було, з одного боку, ґрунтовно перебудувати засади внутрішньої політики Польщі, а з другого – спрямувати українську суспільно-політичну думку в русло порозуміння з Польщею⁴³. Цю функцію мав виконувати “Бюлетень польсько-український”, який планувалося видавати українською мовою.

Таким чином, В.Бончковський виступав не лише ідеологом польсько-українського порозуміння, а й намагався втілити його в життя. Політика нормалізації польсько-українських відносин у Галичині стала складовою реалізації прометеївської концепції у внутрішній політиці Польщі. Значна роль у цій спробі належить В.Бончковському, зокрема як голові Польсько-українського товариства. Як редактор “ВПУ” він також готував ґрунт для налагодження дружніх відносин між польським і українським народами, що, на його переконання, відповідало державним інтересам Польщі. Як видно з наведених у статті документів, В.Бончковський особисто доклав чимало зусиль, щоб нормалізація польсько-українських відносин у Галичині, формально проголошена в 1935 р., стала реальністю.

THE ROLE OF V.BACZKOWSKI IN NORMALIZATION OF POLISH-UKRAINIAN RELATIONS IN HALYCHYNA IN 1935

Volodymyr KOMAR

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
St. Shevchenko, 57, Ivano-Frankivsk, 76025, e-mail: wolodymyr_komar@mail.ru
Department of History of Slavs*

The article highlights the role of V.Baczkowski in forming policy on normalization of Polish-Ukrainian relations in Halychyna in 1935. Almost in all of his publicistic works written in the 30s of the XXth century the idea of Polish-Ukrainian collaboration was propagandized. Practical activities of V.Baczkowski were aimed at overcoming international antagonisms in Halychyna. In his view they agreed with state interests of Poland.

Key words: V. Baczkowski, normalization, Prometheism, Halychyna, Polish-Ukrainian relations, “Biuletyn Polsko-Ukraiński”.

Стаття надійшла до редколегії 07.11.2008
Прийнята до друку 26.12.2008

⁴¹ *Giertych J.* O program polityki kresowej. Warszawa, 1932. S.118.

⁴² Відгуки “канібальської дискусії” проф. Грабського й проф. Гломбінського // Діло. 1935. 15 січня. № 10; Цікавий діалог двох україножерів // Діло. 1935. 15 січня. № 10.

⁴³ САУ. Oddział II Sztabu Głównego. I.303.4.5561. К. 60-61 (Stosunki Polsko-Prometeuszowskie. Referat polityczny, obrazujący genezę sprawy, założenia ideologiczne i formy organizacyjne współdziałania Polsko-Prometeuszowskiego. 1939 г.).